

[B] **DE LEUGEN ALS SPEL. BRIEVEN VAN HUGO CLAUS AAN SIMON VINKENOOG EN ROGER RAVEEL**

Hugo Claus wás al een alleskunner, nu blijkt hij ook nog een verdienstelijke brieven-schrijver. Ik druk me voorzichtig uit: het werkelijke niveau van zijn epistolaire talent valt voorlopig alleen bij benadering te schatten, althans door mij, aangezien ik het moet doen met twee recentelijk verschenen correspondenties, met Roger Raveel en met Simon Vinkenoog, die het vermoeden wekken dat er wel eens zeer veel meer brieven van Claus in diverse archieven wachten op nauwgezette bezorgers. Zeker is dat overigens niet, want beide briefwisselingen stammen uit de beginjaren van Claus' kunstenaarschap, een periode waarin hij méér dan later elders verbleef, in Parijs en Rome vooral, en hij dus voor zijn contacten met de vele vrienden en bekenden thuis wel aangewezen was op de brief.

Nauwgezet uitgegeven, voorzien van degelijke inleidingen en een uitputtende annotatie, zijn beide correspondenties, die met Vinkenoog door Georges Wildemeersch, die met Raveel door Katrien Jacobs. De prijs voor het best verzorgde boek van deze twee gaat zonder twijfel naar de correspondentie met Raveel, die is opgefleurd met fraaie kleurenreproducties van zestien van diens schilderijen uit de jaren 1947-1962, ook de periode die de briefwisseling beslaat. Als informatiebron

voor de vroegste fase van de carrière van de drie jonge kunstenaars, en ook als materiaal voor een psychologisch portret, zijn de brieven van alledrie even interessant. Vanuit literair oogpunt, het zal niet verbazen, steekt Claus met kop en schouders boven zijn twee vrienden uit.

Als het woord niet al te letterlijk wordt genomen, mag Claus een wonderkind worden genoemd. *De Metsiers* schreef hij op zijn negentiende, en nog vóór zijn vijftiendwintigste volgden onder meer *De hondsdagen* (roman), *De zwarte keizer* (verhalen), *Een bruid in de morgen* (toneel) en *De Oostakkerse gedichten*. Toch, als deze correspondenties iets duidelijk maken, is het dat zijn fenomenale talent zich wel degelijk *ontwikkeld* heeft. Het is het product van gretig kijken en lezen, van nadoen, vertalen, oefenen en proberen — en vooral van zelfkritiek.

Vaak is verondersteld dat Claus zijn kunstenaarschap mythologiseerde door voortdurend achteloos te praten over zoekgeraakte gedichten en zelfs een spoorloos verdwenen halve roman, over verscheurde tekeningen en met de vuilnisman meegegeven schilderijen, alsof hij het allemaal even lichtzinnig kwijtraakte als het hem een ogenblik later weer kwam aanwaaien. Deze brieven laten zien dat alleen het laatste gedeelte van die veronderstelling deel uitmaakt van de mythe-Claus. Hij verscheurde namelijk inderdaad al heel vroeg heel veel werk. Maar hij was wel degelijk een noeste werker. Hij was niet gauw tevreden over zijn scheppingen, begon vele malen opnieuw, bleef schaven en herschrijven. Meer dan de meeste vrienden in zijn omgeving, denk ik, was hij daarbij uit op het behoud en de ontwikkeling van een authentieke stem.

Dat mag vreemd klinken voor een kunstenaar die het schmieren en het toneelspelen, de maskerade en de leugen tot grondstoffen, ja tot kiemcel van zijn kunst verhief, maar misschien is dat nu wel juist tekenend voor zijn zeldzame genie: dat hij zich bij alles wat hij ondernam en alles wat hij *overnam* nooit forceerde, dat hij vreemde invloeden omzette in probeersels die hij vervolgens beproefde op de eigen soepele toon, de Claus-toon, voor hij ze vrijgaf voor publicatie. Claus stelt zich nooit aan, het is altijd Claus die je hoort, in welke vergaande formele experimenten hij het bij tijd en wijle ook zocht.

Vinkenoog, de Amsterdammer, die van zijn hart nooit een moordkuil maakte, om het vriendelijk

te zeggen, blijkt een aansteller — als we onder een aansteller iemand verstaan die zich overschreeuwt om indruk te maken op zijn omgeving. Geldingsdrang geeft geen vleugels aan het intellect. Pijnlijk is het niveau waarop hij in het vooral onder vrienden verspreide blaadje *Blurb* (april 1951) reclame maakt voor zijn vriend, ronduit g \acute{e} nant de manier waarop hij in een artikel voor dagblad *Het Parool* (december 1953) de Nederlandse culturele traditie van Rembrandt tot en met Multatuli bij het grof vuil zet.

Natuurlijk hebben Claus en Vinkenoog ook wel iets gemeen, heel in de verte. Allebei zijn ze nieuwsgierig, gedreven en voortdurend op zoek naar nieuwe, bevrijdende uitdrukkingmogelijkheden. Maar de verschillen zijn groter. Vinkenoog acteert op de b \ddot{u} hne, al moet die het voorlopig nog vrijwel zonder publiek stellen; Claus is veel meer met zijn werk bezig. Vinkenoog is de organisator, hij begrijpt van meet af aan dat je als groep moet optreden en je liefst ook als groep tegen anderen moet afzetten, wil je de geschiedenisboeken halen. “Met zijn talent voor vriendschap, zijn sociale vaardigheden, zijn gastvrijheid en zijn aanstekelijke enthousiasme

was hij [in Parijs, CO] de ideale spilfiguur,” zegt Wildemeersch.

Maar Vinkenoog is ook onbezonnen. In het eerste nummer van *Blurb* (april 1950) “waarschuwt” hij de experimentele groep Holland, “want, mes tr \acute{e} s chers amis, gij zijt [...] op een verkeerde weg. [...] Uw programma’s zijn zwaar aan woorden en woorden die als drachtige koeien datgene herkauwen wat zo’n dertig jaar geleden dada en surrealisme in oprechte afkeer uitschreeuwden.” Curieus, en op de rand van plagiaat, want een half jaar daarvoor had Lucebert in *Verdediging van de 50-ers* juist ontkend dat “wij verouderd zijn, herkauwende de dada.” Niet veel later, na de kennismaking met Claus en Lucebert, zag Vinkenoog zich tot een koerswijziging gedwongen. Niettemin bleef hij zich, zeker na de door hem verzorgde bloemlezing van Vijftigers in *Atonaal* (1951), als middelpunt en woordvoerder van de jonge dichters gedragen, tot ergernis van de meeste anderen.

Claus had al gauw bezwaren tegen dat groeps-optreden. Hij benadrukte de onderlinge verschillen en ergerde zich aan de blaaskakerige praat over

Hugo Claus (rechts) met Roger Raveel en diens vrouw Zulma in het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst in Oostende, 1982.

experimentele kunst en het door Cobra gecultiveerde primitivisme, zoals hij later ook via de mild satirische roman *Een zachte vernieling* (1988) zou laten blijken. In 1954 gaat hij zelfs zover dat hij, “geïrriteerd door het pseudo-experimentele van zoveel beeldsprekende jongeren [...] een totaal automatisch gedicht” onder het pseudoniem Thea Streiner naar het tijdschrift *Podium* stuurde. Per brief vraagt hij Vinkenoog of die de dichteres, “die hier woont en op de ambassade werkt”, kent. “Zij is wel mooi en schrijft rare gedichten,” waarna hij voorstelt werk van haar op te nemen in een tweede, uitgebreide druk van *Atonaal*, wat overigens niet is gebeurd.

De grootste verrassing van deze correspondentie staat in de bijlagen: een tekst van Claus, in februari '54 geschreven voor dagblad *Het Parool*, over “De eerlijke Nederlander”, in feite een apologie van de leugen. In Nederland, zegt hij, kun je moeilijk leugens vertellen, “omdat je onmiddellijk het hinderlijke gevoel krijgt dat de Nederlander in staat is ze te geloven. [...] Voor mijn gevoel is de Italiaan de ideale toehoorder voor de leugenaar. Daarom woon ik ook te Rome. Een Romein gelooft mij niet, maar doet alsof. Dit met meesterschap en heimelijk. Hij speelt mee, soepel volgt hij de uitbouw van de eenzame broeder die de leugenaar is, schuift er voorzichtig details aan toe. [...] De Nederlander niet, hij luistert, knikt, lacht, maar *geloof*. Waarom toch?”

Raveel is de karakterologische tegenpool van Vinkenoog, in zekere zin trouwens ook van Claus. Hij is bescheiden, voorzichtig, honkvast en niet erg uitdrukkingsvaardig. Wel geeft hij zijn ogen de kost en is hij nieuwsgierig naar ontwikkelingen in de beeldende kunst. Claus, de rusteloze reiziger, stuurt hem voortdurend nieuwe poëzie en ander creatief werk op, vraagt Raveel om een oordeel, dat vrijwel altijd uitblijft of nietszeggend is, en verontschuldigt zich keer op keer dat het hem weer niet gelukt is “tot in Machelen te geraken”.

Deze brieven geven misschien meer dan die aan Vinkenoog inzicht in Claus' vroegste scheppingsjaren. Hij leest veel en leeft gulzig, moedigt Raveel aan en werkt ook zelf hard, maar wekt desondanks af en toe de indruk dat zijn leven één lange vakantie is. “Wij leven hier nog steeds onze Romeinse lente vol, de vrouwen zijn geolied, bruin en helemaal niet zo schuchter en schuw zoals beweerd wordt, van

cultuur is hier weinig sprake, nog minder dan in Machelen, jullie woning uitgesloten natuurlijk.” In die woning werkte Raveel intussen in alle rust aan een oeuvre dat weliswaar minder veelzijdig maar nauwelijks minder indrukwekkend en eigenzinnig zou blijken te zijn als dat van zijn energieke, overgetalenteerde vriend.

CYRILLE OFFERMANS

HUGO CLAUS & SIMON VINKENOOG, *“Laat nooit deze brief aan iemand lezen.” De briefwisseling tussen Hugo Claus en Simon Vinkenoog 1951-1956*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2008, 495 p. Samengesteld door GEORGES WILDEMEERSCH.
HUGO CLAUS & ROGER RAVEEL, *Brieven 1947-1962*, Ludion, Gent, 2007, 395 p. Samengesteld door KATRIEN JACOBS.